

Dr hab. Piotr Duchliński, prof. AIK
Katedra Etyki Ogólnej i Szczegółowej
Instytut Filozofii
Szkoła Doktorska
Akademia Ignatianum w Krakowie

Kraków. 13.09.2023.

**Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgra. Tomasza
Ćwiertniaka, *Tomizm egzystencjalny Mieczysława A. Krąpca
a tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza. Analiza
porównawcza.***

**Rozprawa doktorska napisana na seminarium naukowym pod kierunkiem
dr hab. Piotra Świercza.**

Adnotacja

Niniejszą recenzję przedkładam w odpowiedzi na pismo Rady Naukowej Instytutu Filozofii Uniwersytetu Śląskiego z dnia 28 czerwca 2023, informującego o powołaniu na recenzenta w przewodzie doktorskim Pana mgr Tomasza Ćwiertniaka.

Pan mgr Ćwiertniak przedstawił do oceny dysertację doktorską, która zakresowo mieści się w obszarze nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia. W ramach filozofii plasuje się w takich subdyscyplinach filozoficznych jak: metafizyka, epistemologia, filozofia polska. W pracy nie były podejmowane zagadnienia z innych obszarów wiedzy.

W swojej recenzji jednoznacznie ustalę czy przedłożona do oceny rozprawa doktorska Pana mgra Ćwiertniaka spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim w obszarze nauk humanistycznych.

Ogólna charakterystyka rozprawy

Przedłożona do formalnej i merytorycznej oceny rozprawa doktorska liczy 281 stron. Strukturalnie została podzielona na: wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, spis tabel oraz literaturę przedmiotu. We wstępie doktorant prezentuje uzasadnienie podjętych badań naukowych, artykułuje główne hipotezy badawcze pracy oraz zarysowuje metodologię przy pomocy, której zamierza odpowiedzieć na postawione pytania badawcze. Wstęp zawiera omówienie poszczególnych rozdziałów pracy.

W rozdziale pierwszym doktorant przedstawia dzieje tomizmu, w drugim dokonuje obszernej charakterystyki tomizmu egzystencjalnego w ujęciu Mieczysława A. Krąpca, w rozdziale trzecim prezentuje najważniejsze idee tomizmu konsekwentnego Mieczysława Gogacza, w rozdziale czwartym dokonuje szczegółowej analizy porównawczej metafizyki i epistemologii, a w piątym rozdziale antropologii i filozofii Boga. W zakończeniu doktorant dokonuje krytycznej analizy porównawczej zreferowanych stanowisk Krąpca i Gogacza. Omawia ich wkład w dzieje tomizmu w Polsce, przedstawia punktu wspólne i artykułuje dostrzeżone rozbieżności teoretyczne.

Przedmiotem analiz doktoranta są teksty (książki i artykuły) Krąpca i Gogacza pochodzące z różnych okresów ich twórczości, jak również opracowania (aprobujące i krytyczne) komentatorów analizujących poglądy tomistów egzystencjalnych i tomistów konsekwentnych. Przedstawione analizy to streszczenia i parafrazy poglądów polskich tomistów wspomagane przez zabiegi klaryfikacji znaczeniowej terminów. Autor stosuje też zabiegi komparatystyczne i interpretację dopełniającą, która bazuje na pracach, wybranych przez doktoranta, filozofów. W pracy przeplatają się ze sobą analizy przedmiotowe z metapredmiotowym. Przypisy mają charakter informacyjny i erudycyjny, zawarte w nich informacje dopełniają i problematyzują narrację zawartą w tekście głównym rozprawy.

Zalety rozprawy

Dysertacja posiada następujące zalety:

1. Wstęp skonstruowany względnie poprawnie. Temat badań naukowych określony precyzyjnie, sformułowane hipotezy badawcze jasno wyartykułowane, opis metodyki badawczej poprawnie przedstawiony, podział zagadnień na poszczególne rozdziały i paragrafy został przeprowadzony w sposób dopuszczający, aczkolwiek nasuwający określone wątpliwości. Wskazanie na źródła, z których doktorant korzystał podczas pisania pracy, jest właściwe. W zakończeniu doktorant przeprowadził analizę porównawczą zrekonstruowanych koncepcji wskazał na obszary problemowe oraz zakreślił pole możliwych badań, które należałoby podjąć w związku z polskim tomizmem.

2. Badania naukowe przedstawione w rozprawie doktorskiej są ciekawe. Już samo to, że doktorant podjął się zestawienia i porównania dwóch koncepcji polskiego tomizmu, które do tej pory przez nikogo nie zostały opracowane, zasługuje na

uznanie i pozytywną ocenę. Nowatorski charakter zamieszczonych w rozprawie badań polega właśnie na tym, że mgr Ćwiertniak opracował temat, który do tej pory nie został przez nikogo przebadany w formie monograficznej. Tomiści egzystencjalni na pewno nie będą pisać takich prac, mają oni „swoistą” niechęć do tomistów konsekwentnych i raczej takimi analizami porównawczymi nie są zainteresowani. Takie prace mogą powstawać tylko poza środowiskiem tomistycznym. Rozprawa ma charakter analityczny i erudycyjny. Erudycja widoczna jest na każdej stronie rozprawy. Świadczą o niej bogate przypisy, w których doktorant zamieszcza dopełniające komentarze, dygresje, pokazuje swoje znanstwo w zakresie literatury przedmiotu.

3. Doktorant zasadniczo poprawnie zrekonstruował poglądy Krapca i Gogacza. Uczynił to w sposób dosyć skrupulatny. Bazował na źródłach, samodzielnie interpretował teksty. Wykazał się dobrą znajomością problemów poruszanych przez polskich tomistów. Uwzględnił różne perspektywy w rekonstrukcji tych poglądów. Przedstawił 4 obszary badawcze, które poddał drobiazgowej eksploracji tj.: metafizyka, epistemologia, filozofia człowieka i filozofia Boga.

4. Doktorant dobrze zidentyfikował wkład jaki do polskiego tomizmu wnieśli bohaterowie rozprawy. W miarę dobrze przeprowadził analizę porównawczą. Aby ułatwić czytelnikowi jej odbiór posługiwał się przedstawieniami tabelarycznymi. Trafnie zwrócił uwagę na to co omawianych autorów łączy, a co ich dzieli. Uważam, że doktorant trafnie przedstawił rozbieżności teoretyczne zachodzące między tomizmem egzystencjalnym a konsekwentnym. Generalnie podzielam uwagi doktoranta dotyczące wpływu tomizmu egzystencjalnego na myśl tomistyczną w Polsce. Zgadzam się ze stwierdzeniem, że tomizm konsekwentny w żaden sposób nie oddziaływał i nie oddziałuje na przedstawicieli tomizmu egzystencjalnego.

5. Zaletą dysertacji jest krytycyzm. Doktorant nie tylko referuje poglądy polskich tomistów ale też dokonuje ich analizy porównawczej oraz formułuje ich wyważoną krytyczną ocenę. Zgadzam się ze sformułowanymi uwagami krytycznymi, które doktorant przedstawił w zakończeniu pracy. Podzielam jego ogólne opinie na temat tomizmu i problemów, z którymi borykają się polscy tomiści. Generalnie podzielam wszystkie krytyczne postulaty jakie w odniesieniu do przyszłości tomizmu egzystencjalnego i konsekwentnego sformułował doktorant.

6. Podzielam również poglądy doktoranta dotyczące kontynuacji badań nad polskim tomizmem. Uważam, że doktorant trafnie zidentyfikował problemy z jakimi

boryka się polski tomizm, słusznie wskazał na możliwe kierunki rozwoju, trafnie wskazał na trudności, które temu rozwojowi mogą stanąć na przeszkodzie. Podzielałam przekonanie doktoranta, że nie można dziś uprawiać filozofii poza naukowym obrazem świata, że filozofia powinna korzystać z różnych nauk w opracowywaniu swoich koncepcji.

7. Język dysertacji jest jasny i komunikatywny. Praca została napisana dobrą polszczyzną. Semantyka rozprawy jest na dobrym poziomie. Dysertacja nie jest przeciążona filozoficznym żargonem. Autor usiłował referować skomplikowane koncepcje posługując się w miarę prostym (jednakże nie uproszczonym) językiem, który jest dość łatwy w odbiorze. Język tomistów jest hermetyczny, trudny w odbiorze, mało przystępny, nie zachęca do lektury. Pracę mgra. Ćwiertniaka czyta się dobrze. Autor trzyma kontrolę nad logiką prowadzonej narracji. Wywód jest płynny. W trakcie lektury rozprawy stopniowo nabywa się przekonania, że jej autor dba o spójność narracji, trzyma się głównej osi rekonstrukcji problemów badawczych, unika niepotrzebnych dygresji, które odwracałyby uwagę czytelnika od głównej linii rekonstrukcji. Przedstawiona narracja jest, moim zdaniem, przekonująca. Zaletą pracy jest to, że mgr Ćwiertniak starał się w miarę precyzyjnie objaśniać opisywane kategorie pojęciowe. Praca nie jest przeczytowana. Zamieszczone cytaty są trafnie wkomponowane w prowadzoną narrację. Od strony warsztatowej nacisk jest położony przede wszystkim na analityczną rekonstrukcję (parafrazę) poglądów polskich tomistów.

8. Tekst rozprawy powstał na bazie hermeneutycznej analizy źródeł pisanych. Teksty polskich tomistów nie należą do łatwych. Praca nad nimi wymaga sporej uważności i determinacji. Z tego zadania doktorant wywiązał się dobrze. Przystoił sobie umiejętności streszczania i parafrazowania tekstów o dużym poziomie teoretycznego skomplikowania. W rekonstrukcji poglądów filozofów wspomagał się różnymi komentarzami napisanymi w języku polskim. W swojej dysertacji uwzględnił wszystkie znaczące prace, które były konieczne do jej napisania. Korzystał przy tym, co jest bezwzględnie zaletą rozprawy z książek i artykułów w języku polskim, zwłaszcza jeśli chodzi o jego główne dzieła referowanych autorów. Uwzględnił bogatą literaturę przedmiotu, głównych bohaterów rozprawy, co pokazuje, że zrobił solidną kwerendę biblioteczną przygotowując się do napisania dysertacji. Rekonstrukcja poglądów polskich autorów tomistycznych jest poprawna i staranna. Doktorant uchwycił – jak się wydaje – samą istotę tych koncepcji i przedstawił to

w taki sposób, który zasługuje na docenienie. Udało mu się przeprowadzić względnie poprawną analizę porównawczą zrekonstruowanych koncepcji.

9. Nie wiem czy dobrze interpretuję myśli doktoranta ale wydaje mi się, że z rozprawy wynika, że bliżej mu ideowo do tomizmu konsekwentnego M. Gogacza. Być może to właśnie ten typ tomizmu autor recenzowanej dysertacji chciałby jakoś rozwiać i unowocześniać. To co napisałem to tylko interpretacyjna hipoteza. Swoje własne zdanie doktorant wypowiada dopiero w zakończeniu. Natomiast ciekawy jestem za którym typem tomizmu osobiście się opowiada.

10. Na docenienie zasługuje również formalna strona pracy. Rozprawa została dosyć solidnie zredagowana. Strona formalna nie budzi poważniejszych zastrzeżeń. Jeśli już mam być dokładny to powiem, że tylko gdzieniegdzie znajdują się jakieś drobne potknięcia stylistyczne, np. literówki, pomieszany szyk wyrazów, w niektórych miejscach brakuje jakiegoś wyrazu itp. Nie będę jednak koncentrował się na aptekarskim wyliczaniu tych wszystkich drobiazgów, które nie wnoszą nic istotnego dla całościowej oceny rozprawy. Doktorant zadbał również o szatę graficzną, format i przypisy itp. Uważam, że dobrze opanował technikę pisania prac dyplomowych z filozofii.

Podsumowując powyższe uwagi jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa mgr Ćwiertniaka została napisana w duchu autentycznej pasji badawczej. Całościowa ocena recenzowanej pracy jest zdecydowanie pozytywna. Na każdej stronie dysertacji widać pełne zaangażowanie zmagania autora z trudną „materią” problemów metafizycznych, epistemologicznych i innych. Doktorant jest dosyć dobrze odczytany w literaturze przedmiotu, zwłaszcza dostępnej w języku polskim. Rozprawa pokazuje, że potrafi on trafnie formułować problemy badawcze i rozwiązywać je za pomocą określonych metod badawczych. Dysponuje umiejętnością formułowania krytycznych uwag pod adresem rekonstruowanych poglądów. Bez wątpienia, swoją rozprawą doktorant wpisuje się w polskie badania nad myślą tomistyczną, które są prowadzone w takich ośrodkach naukowo – badawczych jak: KUL, UKSW, UP JP II, czy AIK w Krakowie. Recenzowana rozprawa doktorska stanowi, w moim przekonaniu, kolejny ważny krok na drodze do pełniejszego poznania pełnej blasków i cieni historii polskiego tomizmu. Uważam, że recenzowana dysertacja przyczyni się do debaty nad kondycją polskiej filozofii tomistycznej, nad jej kształtem i rolą w formowaniu polskiej kultury filozofowania.

Uwagi krytyczne

Rozprawa posiada następujące wady:

1. We wstępie doktorant nie określa w sposób precyzyjny metodologii prowadzonych badań. Nie pisze na czym ma polegać analiza porównawcza rekonstruowanych koncepcji. Uwagi o sposobie prowadzenia badań są zbyt ogólnikowe i nieprecyzyjne.

2. Pewne wątpliwości nasuwa także układ zagadnień. Niepotrzebny jest rozdział pierwszy, w którym doktorant omawia dobrze znaną historię tomizmu. Te 46 stron wycieczki przez historię tomizmu nie wnosi nic istotnego do recenzowanej rozprawy.

3. Mam też wątpliwości odnośnie struktury zakończenia. Zakończenie jest napisane jako kolejny rozdział. Takie podejście nie jest praktykowane w pracach doktorskich. Uważam, że doktorant powinien napisać oddzielny rozdział 6, w którym przeprowadziłby krytyczną dyskusję rekonstruowanych koncepcji. Następnie powinien – tak uważam - napisać osobne zakończenie, w którym syntetycznie podsumowałby rezultaty osiągniętych w dysertacji badań naukowych. To co doktorant napisał nie spełnia kryteriów standardowego zakończenia rozprawy. Zebrany materiał w powodzeniu mógłby stanowić osobny rozdział, co oczywiście podniosłoby walory merytoryczne pracy.

4. Doktorant nie uwzględnił najnowszych prac z zakresu polskiego tomizmu, zwłaszcza egzystencjalnego, które rozwijają niektóre z problemów, o których pisze doktorant. Zwrócę tylko uwagę na prace: ks. T. Dumy poświęcone problematyce relacji kategoryalnych i transcendentálnych, ostatnie prace niezującego już ks. A. Maryniarczyka, w których autor próbuje opracować pleć za pomocą kategorii metafizycznych, czy prace K. Stępień, dotyczące prawa naturalnego i innych, np. P. Mazura dotyczące problematyki paradoksów osoby.

5. Niepotrzebnie doktorant podejmował się charakterystyki różnych typów tomizmu. Ich prezentacja nie wnosi nic istotnego do pracy. Niektóre z charakterystyk np. tomizmu analitycznego są ogólnikowe, nieprecyzyjne, budzą tylko wątpliwości. Niektóre informacje dotyczące tomizmu czy to egzystencjalnego, czy konsekwentnego powinny znaleźć się we wstępie rozprawy.

6. Uwaga generalna. Doktorant zbyt szczegółowo wnikał w pewne problemy a inne opracował w sposób zbyt powierzchowny np. tomistyczną koncepcję sądu

egzystencjalnego, czy metody separacji. Uważam, że te kwestie mógł opracować bardziej precyzyjnie. Niepotrzebnie rozwodził się nad pewnymi zagadnieniami np. nad problemem ewolucjonizmu, prawa, polityki czy religii. Uważam, że bardziej powinien się skupić na metafizyce i epistemologii, albowiem to te dziedziny są tak naprawdę kluczowej dla dyskusji między tymi tomizmami. Uważam, że zagadnienia metodologiczne nie zostały przez doktoranta należycie wyeksponowane i przeanalizowane.

7. Uważam, że doktorant mógł tę pracę napisać w zupełnie inny sposób. Aby wydobyć podobieństwa i różnice między tomizmem egzystencjalnym a konsekwentnym mógł bardziej skoncentrować się na zagadnieniach metaprzmiotowych. To co zaproponował doktorant jest oczywiście do przyjęcia przy tak maksymalistycznie określonych celach badawczych jakie sobie postawił. Doktorant zgłosił kilka postulatów pod adresem, czegoś co można określić, jako ulepszenie tomizmu. Osobiście zgadzam się z tymi postulatami. Zabrakło mi jednak pokazania jak współcześni tomiści mogliby te postulaty zrealizować. Uważam, że propozycje te powinny być jakoś ukonkretnione. Na przykład w jaki sposób tomiści mogliby asymilować współczesny tzw. naukowy obraz świata? Czy taka asymilacja nie wymagałaby jednak rewizji podstawowych założeń metafizyki tomistycznej? Nie sądzę jednak aby obecnie żyjący przedstawiciele tych tomizmów byli zdolni do takich odważnych posunięć. Uważam, że zamiast rozpisywać się nad historią tomizmu doktorant mógł popробować swoich możliwości i pokazać jak ten tomizm można by unowocześnić. Zwłaszcza, że pisał swoją rozprawę poza środowiskiem tomistycznym więc był wolny od pewnych wpływów, nacisków autorytetów i zależności jakie wiążą członków danej szkoły. Mam jednak wątpliwości, czy kiedykolwiek tomiści czy to konsekwentni czy egzystencjalni przekroczą te nieprzecinające się płaszczyzny poznawcze.

8. W obecnej formie praca nie nadaje się do publikacji. Gdyby jednak doktorant chciał wydać drukiem rezultat swoich długoletnich badań naukowych, musi dokonać gruntownej redakcji i selekcji sporych partii tekstu. Usunąć rozdział pierwszy, zmodyfikować zakończenie, raz jeszcze dokonać selekcji materiału pod kątem założonych celów badawczych. Być może praca powinna mieć profil bardziej metaprzmiotowy. Ostatecznie uważam, że byłoby dobrze gdyby ukazała się drukiem praca konfrontująca ze sobą te dwa typy tomizmu. Byłoby to z pożytkiem dla rodzimego środowiska tomistycznego, którego członkowie do dyskusowania z

oponentami mają (przynajmniej niektórzy) ambiwalentny stosunek. Monografia ta powinna być uzupełniona o bardziej autorskie propozycje (w sensie hipotez) unowocześnienia polskiego tomizmu.

Wyartykułowane uwagi krytyczne nie podważają pozytywnej oceny recenzowanej dysertacji. Pomijam szczegółowe wyliczenie innych drobnych potknięć, które spotkałem śledząc wywody mgra. Ćwiertniaka. Zawsze przecież można się spierać o różne mniej lub bardziej szczegółowe kwestie, ale nie o to chodzi. Uważam, że doktorant podjął się badań naukowych nad kierunkiem filozoficznym, który traci popularność i siłę oddziaływania na polską kulturę filozofowania. Wiele przyczyn złożyło się na taki stan rzeczy. A główną przyczyną jest tutaj przede wszystkim czynnik ludzki. Osobiście uważam, że wpływ tomizmu czy to egzystencjalnego czy konsekwentnego będzie niewielki na przyszłość filozofii w Polsce, która na naszych oczach przechodzi znaczące przeobrażenia koncepcyjne i instytucjonalne. Jeśli tomizmy te nie zostaną gruntownie przemyślane w kontekście naukowego obrazu świata i współczesnych osiągnięć filozofii oraz innych nauk np. społecznych, wówczas mogą zostać całkowicie zmarginalizowane przez następne pokolenia młodych gniewnych, które raczej nie będą przejawiały zamiłowania do wyrafinowanych spekulacji oderwanych od konkretnego dnia codziennego i jakże dalekich od ekscytującej wirtualnej rzeczywistości, która coraz mocniej wpływa na nasze funkcjonowanie w świecie.

Wniosek końcowy

Odpowiadając na pismo Rady Naukowej Filozofii Uniwersytetu Śląskiego jednoznacznie stwierdzam, że przedłożona do oceny merytorycznej i formalnej dysertacja doktorska Pana mgra. Tomasza Ćwiertniaka spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone przez obowiązującą ustawę o szkolnictwie wyższym. W artyku 187 Ustawy 2.0, ustawodawca nakłada wymóg aby:

„(1) Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

(2) Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

(3) Rozprawę doktorską może stanowić praca pisemna, w tym monografia naukowa, zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna, a także samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej”.

Jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa doktorska mgra. Ćwiertniaka wymogi te spełnia. Doktorant przedstawił pracę pisemną w języku polskim, w której zawarł prowadzone przez kilka lat badania naukowe dotyczące polskiego tomizmu. Teza doktorska została przeprowadzona w sposób przekonujący, cele badawcze zostały zrealizowane w sposób zadowalający. Zaprezentowane zostało względnie oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (przebadał zagadnienie mało opracowane w Polsce), ponadto doktorant wykazał się dobrą wiedzą teoretyczną w dyscyplinie naukowej filozofia, zwłaszcza w takich subdyscyplinach jak: metafizyka, epistemologia, historia filozofii polskiej. Piszę o względnej oryginalności bo mam grube wątpliwości, czy badając tomizm bez konfrontacji z naukami i filozofią współczesną można zaproponować coś naprawdę oryginalnego. Chyba że prowadzi się studia nad samym św. Tomaszem, jego tekstami, komentatorami, którzy są mało znani. W takich badaniach jest miejsce na oryginalność i nowatorskość. Doktorant zaproponował też rozwiązanie zdiagnozowanych problemów teoretycznych oraz wskazał obszar potencjalnych badań, które można w przyszłości prowadzić nad polskim tomizmem. Wykazał się również dobrymi umiejętnościami względnie samodzielnego (zwłaszcza jeśli chodzi o analizę porównawczą i krytykę poglądów) prowadzenia badań naukowych (pracy z tekstem) w dyscyplinie filozofia oraz względnie krytycznym myśleniem w prowadzeniu badań naukowych w obszarze nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia.

Jestem przekonany, że publiczna obrona pracy doktorskiej będzie bardzo dobrą okazją do wyeksponowania wiedzy, kompetencji i umiejętności społecznych doktoranta.

Wnoszę zatem o dopuszczenie Pana mgra. Tomasza Ćwiertniaka do dalszych etapów procedowania przewodu doktorskiego.

dr hab. Piotr Duchliński, prof. AIK

